

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Handreiking Verantwoord Diplomabesluit

versie 2.0 d.d. 20 april 2020

Inleiding

In deze uitzonderlijke situatie kunnen niet alle geplande examens volgens de gebruikelijke procedure of volgens het examenplan plaatsvinden. Daarbij blijft het van belang dat ook nu de civiele waarde van het diploma is geborgd. Het is de verantwoordelijkheid van het bevoegd gezag, onderwijsteams en de examencommissies om tot verantwoorde keuzes en diplomabesluiten te komen.

Dit document biedt handvatten om tot deze besluiten te komen voor mbo-studenten in de eindfase van hun opleiding die zich geconfronteerd zien met de coronacrisis. Daarbij realiseren we ons dat hiermee niet álle vragen kunnen worden beantwoord en dat er per opleiding maatwerkoplossingen gezocht moeten worden.

In de huidige situatie kan een andere aanpak worden gevolgd voor studenten van wie het team verwacht dat zij vóór 31 december 2020 kunnen diplomeren. Deze studenten krijgen prioriteit: voor hen zal de examinering en de voorbereiding hierop zoveel mogelijk doorgang vinden. Uiteraard binnen de kaders van:

- Richtlijnen RIVM/GGD
- [Servicedocument](#) mbo-aanpak Coronavirus COVID-19, inclusief deze handreiking als bijlage.

Deze handreiking geeft invulling aan de ruimte voor besturen van erkende mbo-scholen (publiek en privaat) aangaande het initiële onderwijs.

Het document van het ministerie van OCW kan rekenen op steun van de besturen van MBO Raad, NRTO, JOB, AOb, BVMBO, CNV Onderwijs, FNV Overheid, UnieNFTO en van de Onderwijsinspectie. De overheid en deze partijen verwachten van de scholen dat zij de komende periode volgens deze handreiking zullen handelen.

Onderwijsteam

Als de examens niet afgenomen kunnen worden als gepland. Op welke manier gaat het onderwijsteam hiermee om en welke stappen worden gezet?

- Stap 1: Onderzoek bij de student welke examenonderdelen voor diplomering nog ontbreken.
- Stap 2: Kunnen deze ontbrekende examens volgens het examenplan worden uitgevoerd?
- Stap 3: Zo nee: onderzoek of een alternatieve examenvorm en/of -locatie mogelijk is.¹
- Stap 4: Is dit ook geen optie: ga na of op een andere wijze kan worden vastgesteld dat de student aan de kwalificatie-eisen voldoet. Bijvoorbeeld mede gebaseerd op formatieve bewijzen. Zo ja: sluit dit af met een CGI², waardoor zo betrouwbaar mogelijk vastgesteld wordt wat de student beheerst.
- Stap 5: Is dit ook niet op een verantwoorde wijze mogelijk: besluit om de examinering en/of diplomering uit te stellen.

In alle gevallen geldt: het onderwijsteam onderbouwt tijdig de gewijzigde aanpak rondom examinering en werkt daarbij nauw samen met de examencommissie. Verderop in het document volgt per diploma-eis en examenvorm een verbijzondering in de uitwerking van deze stappen, waarbij in de nummering naar deze bovenstaande stappen wordt verwezen.

Verantwoordelijkheden: bevoegd gezag, examencommissie

De examencommissie heeft de wettelijke taak om te diplomeren en de kwaliteit van de examinering te borgen, en functioneert onafhankelijk van het bevoegd gezag. Het bevoegd gezag zorgt ervoor dat wijzigingen in het examen en de aanpak voor afname en beoordeling verantwoord worden genomen, zodat de examencommissie op goede gronden een diplomabesluit kan nemen. De aanpassingen kunnen per opleiding – afhankelijk van de situatie in de sector – verschillen. Het bevoegd gezag heeft de verantwoordelijkheid om passende aanpassingen te realiseren in afstemming met de examencommissie.

Examencommissie

De examencommissie beoordeelt of de onderbouwing van het onderwijsteam voor de gewijzigde aanpak adequaat is en het afgeven van een diploma rechtvaardigt. Daarbij gaat de examencommissie na of er voldoende betrouwbaar kan worden vastgesteld dat (1) de student aan de eisen voldoet, en (2) de gelijkwaardigheid tussen studenten zoveel mogelijk is geborgd. De betrouwbaarheid wordt verhoogd door: diversiteit in bewijzen en beoordelaars, een CGI die methodisch wordt afgenomen en/of door op verschillende manieren te examineren.

Toelichting op diverse diploma-eisen

Generieke taaleisen

De centrale examens mbo voor Nederlandse taal, Engels en rekenen van het College voor Toetsen en Examens (CvTE) blijven digitaal beschikbaar. Zie www.examenbladmbo.nl voor de verlengde afnameperiodes. Voor wat betreft de taaleisen geldt dat onderwijsteams moeten nagaan of de digitale afname van deze centrale examens op de locatie van de school voor zowel student als personeel

¹ Let op: wanneer een exameninstrument wordt aangepast, neem dat contact op met de examenleverancier. In veel gevallen is dit ook contractueel verplicht.

² Criterium gericht interview: individueel vraaggesprek voor een (praktijk)beoordeling, waarin de beoordelaar gestructureerd onderzoekt of een examendeelnemer niet alleen het vereiste niveau beheerst, maar ook begrijpt wat hij doet en waarom.

veilig volgens de richtlijnen van het RIVM kan plaatsvinden. Indien dit niet mogelijk is, moet examinering worden uitgesteld.

Aanpassingen/maatregelen die getroffen kunnen worden bij de instellingsexamens spreken en gesprekken voeren:

- Stap 1: Onderzoek bij de student welke examenonderdelen voor diplomering nog ontbreken.
- Stap 2: Ga eerst na of de mogelijkheid bestaat om het examen aangepast op de locatie van de school uit te voeren.
- Stap 3: Zo nee: kan een examenkandidaat de examens 'gesprekken voeren,' 'spreken' op afstand maken (online via bijvoorbeeld skype, teams)?
 - De beoordelaar verzekert zich ervan dat een student geen hulp krijgt tijdens het examen. De student moet dan ook alleen in een kamer zitten. Tip: de student laat de ruimte zien voordat het examen start.
 - Er worden (indien technisch mogelijk) geluid-/video-opnames van het examen gemaakt, zeker als één beoordelaar beschikbaar is.

Bij al deze maatregelen geldt dat het exameninstrument of de wijze van afname wordt aangepast. Voordat het examen wordt afgenomen verantwoordt het onderwijsteam de gewijzigde werkwijze en legt dit ter vaststelling voor aan de examencommissie. Zie voor het instellingsexamen schrijven, de werkwijze bij theoretisch examen.

Keuzedelen en rekenen

Keuzedelen en rekenen zijn een belangrijk onderdeel van de opleiding. In deze tijd zijn we echter genoodzaakt om ons te concentreren op het hoogst noodzakelijke. Om dit te kunnen doen, wordt aan scholen de ruimte gegeven om in deze uitzonderlijke situatie te besluiten om de examens voor rekenen en de keuzedelen, als uiterste redmiddel³, geen doorgang te laten vinden. Er hoeft dan dus, in tegenstelling tot wat nu geldt, ook geen resultaat behaald te worden voor de student voor diplomering. Die onderdelen die al eerder zijn afgesloten, worden uiteraard wel op de resultatenlijst vermeld. Zie ook het [servicedocument mbo-aanpak Coronavirus COVID-19](#).

Entree – generieke eisen Nederlands

De beheersing van Nederlands is een belangrijk onderdeel van iedere entree-opleiding. Hoewel de hoogte van het resultaat niet meetelt voor diplomering, is het wel van belang om voldoende aandacht aan dit onderdeel van de opleiding te besteden en een gedegen inspanning te plegen. Daarbij wordt bij voorkeur de entree-opleiding minimaal afgesloten met een niveaubepaling per taalvaardigheid.

Stappenplan om tot verantwoorde niveaubepaling Nederlands in entree-opleiding te komen:

- Stap 1: Onderzoek bij de student welke taalvaardigheden nog geëxamineerd dienen te worden.
- Stap 2: Ga eerst na of de mogelijkheid bestaat om de examinering (van de vijf taalvaardigheden) op de locatie van de school uit te voeren. Dit kan een centraal examen zijn en/of een instellingsexamen.
- Stap 3: Zo nee: kan een student instellingsexamens op afstand maken en/of via een examenopdracht thuis?

³ Met als uiterste redmiddel wordt hier bedoeld op de situatie waarin alles in het werk is gesteld om de examinering zoveel als mogelijk, met in achtname van de stappen uit de handreiking Verantwoord Diplomabesluit, door te laten gaan. Pas als ook met deze aanpassingen de examinering voor de keuzedelen, rekenen en Nederlandse taal voor de entree-opleiding redelijkerwijs niet door kan gaan, dan vervalt deze. Hier kan zowel voor groepen als voor individuele studenten voor worden gekozen, met daarbij een minimale onderbouwing.

- Stap 4: Is dit ook geen optie: ga dan per taalvaardigheid na of op een andere wijze kan worden vastgesteld welk niveau van de taalbeheersing is bereikt. Bijvoorbeeld door inzet van formatieve toetsen en/of opdrachten.
- Stap 5: Is dit ook niet mogelijk, dan kan het bevoegd gezag van de mbo-school ten behoeve van diplomering besluiten geen niveaubepaling voor (alle of enkele) taalvaardigheden op te nemen. Er hoeft dan dus, in tegenstelling tot wat nu geldt, ook geen resultaat behaald te worden voor de student. Die onderdelen die al eerder zijn afgesloten, worden uiteraard wel op de resultatenlijst vermeld.

Per taalvaardigheid kan voor een andere oplossing worden gekozen. Voordat het examen / toets wordt afgenomen verantwoordt het onderwijsteam de gewijzigde werkwijze en legt dit ter vaststelling voor aan de examencommissie.

BPV in de BOL

BPV is een essentieel onderdeel van het beroepsonderwijs. Bij afronding van de opleiding is het van belang dat ook hier voldoende invulling aan is gegeven. Is de BPV wel begonnen, maar kan deze niet worden afgerond, dan geldt het volgende:

- Stap 1: Bekijk als onderwijsteam in hoeverre de student de leerdoelen van de BPV heeft behaald. Is het antwoord 'ja', ook al is niet volledig aan de uren voldaan, dan kan de BPV als 'behaald' worden beschouwd. Het onderwijsteam onderbouwt dit besluit in het diplomadossier.
- Stap 2/3: Zijn deze leerdoelen nog niet (volledig) behaald:
 - Onderzoek of stage elders bij een erkend leerbedrijf kan worden hervat.
 - Kan dit niet: onderzoek hoe de leerdoelen op een andere wijze kunnen worden behaald, door bijvoorbeeld een vervangende opdracht. Onderbouwing van deze wijziging wordt opgenomen in het diplomadossier.
- Stap 4: Indien leerdoelen toch niet bereikt kunnen worden, ondanks aanvullende maatregelen, kan er niet gediplomeerd worden. Besluit dan om de stage en/of diplomering uit te stellen.

Zie hierover ook de [FAQ van de MBO Raad](#) o.a. hoe om te gaan met de gemiste BPV-uren en BBL-studenten.

LOB & Burgerschap

De school heeft de ruimte om zelf invulling te geven aan hoe zij LOB en burgerschapsonderwijs aanbiedt. Indien voor de student een deel van de inspanningsverplichting op dit moment niet te realiseren is, bijvoorbeeld omdat deze (deels) uit aanwezigheid of het uitvoeren van praktijkopdrachten bestaat, dan mag de inspanningsverplichting worden aangepast. Doe dat zodanig dat de inspanning praktisch uitvoerbaar is; niet gericht op fysieke aanwezigheid, maar op opdrachten die ook op afstand kunnen worden gedaan. Let op: hiervoor is een wijziging van de OER nodig.

Praktijkexamens

Het mbo wordt gekenmerkt door praktijkgerichte instellingsexamens. Doordat leerbedrijven zijn gesloten en/of opdrachten niet uitvoerbaar zijn, is aanpassing nodig. Wanneer dit het geval is:

- Stap 1: Breng als onderwijsteam in kaart welke kerntaken en werkprocessen nog niet zijn behaald.
- Stap 2: Kunnen deze ontbrekende examens volgens het examenplan worden uitgevoerd?
- Stap 3: Zo nee: bekijk of de ontbrekende onderdelen met een alternatieve examenvorm afgesloten kunnen worden. Bijvoorbeeld een [portfolio-examen](#)⁴, verslag of presentatie dat/die

⁴ Zie voor formats/raamwerken voor het maken van een portfolio examen de [Procesarchitectuur Examinering](#).

wordt afgesloten met een CGI. Neem ook representatief examineren⁵ in de afwegingen mee: het onderwijsteam maakt een zorgvuldige afweging wat wel en niet wordt geëxamineerd. Mogelijk kunnen dan niet alle werkprocessen binnen een kerntaak worden geëxamineerd. Uiteindelijk moet er wel per kerntaak een betrouwbaar oordeel komen dat de student de eisen op het juiste niveau beheerst.

- Stap 4: Is dit ook niet haalbaar, dan bekijkt het onderwijsteam of voldoende formatieve bewijzen aantonen dat de student de kwalificatie-eisen op het juiste niveau beheerst. Om tot een zo betrouwbaar mogelijk beeld te komen moet sprake zijn van intersubjectiviteit: verschillende partijen leveren bewijzen aan en het besluit is niet afhankelijk van een docent of enkele docenten. Daarnaast is diversiteit in de bewijslast nodig: een mix van toetsen, stage(verslagen) etc.

Denk aan de volgende bewijzen:

- Het beroepenveld verklaart dat de examenkandidaat in de BPV heeft laten zien dat hij/zij de kerntaken/werkprocessen op beginnend beroepsbekwaam niveau beheerst. Hiervoor zijn er bewijzen over de inhoud van de beheersing. (De school maakt dan een eenduidig format praktijkverklaring).
- Het onderwijsteam verklaart dat de student over voldoende bewijzen beschikt dat hij/zij op het beginnend beroepsbekwaam niveau de werkprocessen beheerst (portfolio, leermeter, formatieve toetsen).
- Het onderwijsteam voert ter verificatie van al deze bewijslast een CGI⁶ uit: reflectie, verantwoording.
- Stap 5: Is dit ook niet op een verantwoorde wijze mogelijk: besluit dan om de examinering en/of diplomering uit te stellen.

In alle gevallen geldt: onderwijsteams die een aanpassing doorvoeren, onderbouwen dit in een verantwoordingsdocument, dat vóór afname ter goedkeuring aan de examencommissie wordt voorgelegd. Hierin wordt minimaal aangegeven welke aanpassingen er zijn, op welke wijze de verschillende kwalificatie-eisen worden geëxamineerd/afgesloten en welke maatregelen zijn genomen om de kwaliteit te borgen. De examencommissie moet immers goed kunnen verantwoorden hoe zij tot een diplomabesluit is gekomen. Let op: de wettelijke beroepsvereisten blijven onverkort van kracht, tenzij door het vakdepartement anders aangegeven.

Theorie-examens

Het kan voorkomen dat een theorie-examen niet op school afgenomen kan worden. Kijk in dat geval of de examenleverancier een veilige online-omgeving kan aanbieden waarin het examen kan worden afgenomen. Is dit niet mogelijk:

- Stap 1: Bekijk of de te toetsen kennis ook op een andere wijze kan worden geëxamineerd. Denk hierbij aan een openboek-examen, opdracht of mondeling examen. Is dat mogelijk, ontwikkel dan een exameninstrument en laat dit vaststellen door de examencommissie.
- Stap 2: Is dit ook geen optie: ga dan na of met formatieve bewijzen, kan worden vastgesteld of de student de vereiste kennis beheerst. Zo ja: sluit dit af met een met CGI⁷, waardoor zo betrouwbaar mogelijk vastgesteld wordt wat de student beheerst.
- Stap 3: Is dit ook niet op een verantwoorde wijze mogelijk: besluit dan om de examinering en/of diplomering uit te stellen.

⁵ Zie <https://onderwijsenexaminering.nl/app/uploads/2018.10-Handreiking-representatief-examinereren-even-spieken.pdf>

⁶ Het is van belang dat het CGI methodisch wordt uitgevoerd. Bijvoorbeeld volgens de STAR-methode.

⁷ Criterium gericht interview: individueel vraaggesprek voor een (praktijk)beoordeling, waarin de beoordelaar gestructureerd onderzoekt of een examendeelnemer niet alleen het vereiste niveau beheerst, maar ook begrijpt wat hij doet en waarom.

Aanwijzingen - omgang eigen kaders en bestuurlijke afspraken

Beoordelaars: intersubjectiviteit

Een zo betrouwbaar mogelijke beoordeling is belangrijk. Dit kan op verschillende manieren, onder meer door het inzetten van meerdere beoordelaars. Het is nu niet altijd mogelijk om het vier-ogenprincipe vast te houden en/of onafhankelijke beoordelaars in te zetten. Denk dan aan de volgende oplossingen:

- Neem het examen op via geluids-/video-opname (borging)⁸. Dit biedt de examencommissie en/of een tweede beoordelaar de mogelijkheid deze opname (later) ook te beoordelen.
- Vraag de beoordeling goed te onderbouwen, zodanig dat blijkt hoe de beoordelaar is gekomen tot zijn/haar oordeel.
- Ontwikkel procedures/protocolen om een betrouwbare beoordeling te borgen, bijvoorbeeld door meerdere examenmomenten toe te voegen. Denk daarbij ook aan een CGI, waarin de kandidaat op met name de werkprocessen die minder geëxamineerd zijn, wordt bevraagd.

Zie ook handreiking [examinering in de reële beroepspraktijk](#).

Gevolgen voor OER

Wanneer de examinering wordt aangepast en/of de inspanningsverplichting wijzigt, moet de OER hierop worden aangepast. Hierbij geldt dat de student hiervan geen onevenredig nadeel mag ondervinden. De school informeert de student over de veranderingen.

Gevolgen drie routes voor valide exameninstrumenten

Voor studenten die voor 1 januari 2021 willen en kunnen diplomeren, maar waarbij de voorgenomen examinering niet ongewijzigd doorgang kan vinden ten gevolge van de Coronacrisis, wordt waar nodig van de afspraak om enkel met gevalideerde examens te werken afgeweken. Aangepaste examens en alternatieve vormen van examinering moeten wel altijd en onverminderd door de examencommissie van de instelling worden vastgesteld, voorafgaand aan de examinering. De kwaliteit blijft daarmee geborgd. Indien voor het oorspronkelijke examenplan gebruik werd gemaakt van een examenleverancier, kan de eerste stap zijn om de examenleverancier te verzoeken de nodige aanpassingen door te voeren. Wanneer zij dit niet of niet tijdig kunnen leveren, kan het team zelf aanpassingen uitwerken en beargumenteerd voorleggen aan de examencommissie. Wees hier terughoudend in en informeer hierover de examenleverancier. Let op: dit is soms ook contractueel verplicht.

Corona-helpdesk Examinering voor mbo-scholen

Hebt u vragen over (beroepsgerichte) examinering die specifiek verband houden met de Coronacrisis? Stel ze via corona@mboraad.nl. Uw vraag wordt dan zo snel mogelijk beantwoord.

Kennispunt MBO

Heeft u behoefte aan informatie die hierboven niet wordt vermeld, neem dan contact op met de helpdesk van het Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering. De helpdesk is bereikbaar via

⁸ In dit geval is er vanuit de AVG bezien sprake van een 'gerechtvaardigd belang van de school' en is toestemming niet nodig. In sommige online programma's – zoals Teams – is het geven van toestemming ingebouwd. In dat geval moet in dat programma toestemming gegeven worden door de student.

info@kennispuntmbo.nl of via het vragenformulier op <https://onderwijsenexaminering.nl/>. Daarbij bestaat ook de mogelijkheid om een telefonische / online afspraak te maken om e.e.a. door te spreken.

Sectorspecifiek

Heeft u vragen over een specifiek beroepsgericht examen? Neem dan contact op met de betreffende bedrijfstakgroep adviseur van de MBO Raad. De verschillende sectoren en bijbehorende adviseurs kunt u vinden via: <https://www.mboraad.nl/sectoren>. Zij hebben veelal ook direct contact met de examenleverancier.